

En välfärd utan vinstintresse

Vinstintresset förvrider välfärdens sätt att fungera. Den fria företagsetableringen innebär en ineffektiv resursallokering när vinstintresset snarare än medborgarintresset styr var vårdcentraler eller äldreboenden öppnas. Vårdcentraler och läkarmottagningar etablerar sig mycket oftare i områden där folk är välbeställda och relativt friska och riktar sin marknadsföring mot dessa grupper. Det gör att vårdens pengar inte räcker till områden där människor har lägre inkomster och där ohälsan är högre och sjukdomsbilden mer komplex.

Personalen är avgörande för kvaliteten i välfärden. Det är också den som kostar mest pengar. Därför är det inte konstigt att välfärdsföretagen oftast sparar in på personalen för att göra vinst. Privata utförare har i genomsnitt lägre bemanning, färre anställda med rätt utbildning samt fler deltidsanställda och fler visstidsanställda jämfört med kommunala utförare.

Inom äldreomsorgen har privatiseringarna resulterat i många timvikarier, lägre bemanning, och hög personalomsättning. Andelen tidsbegränsat anställda i privat driven äldreomsorg 2020 var 41 procent jämfört med 31 procent i kommunal drift. Samma år var andelen deltidsanställda 54 procent i kommunal drift och 70 procent i privat. Skillnaderna har dessutom ökat över tid.¹ Samtidigt tjänar heltidsanställda i kommunalt driven äldreomsorg i genomsnitt 2 400 kronor mer än sina privatanställda kollegor.²

Idag går flera miljarder av det vi betalar i skatt för välfärd istället till privata vinster. Inte sällan går vinsterna dessutom till riskkapitalbolag som själva gör sitt bästa för att smita från skatt. När ägare plockar ut vinster samtidigt som äldre med hemtjänst får kortare besök visar det vad vinstjakten leder till. Avkastning på eget kapital för företag inom hälso- och sjukvård var i snitt 28,8 procent 2019 och i omsorgsföretagen 21,2 procent. Det kan jämföras med avkastning på eget kapital i hela tjänstesektorn samma år som var 13,7 procent.³ Om en verksamhet en dag inte längre är lönsam kan ägarna låta den gå i konkurs.

Det har aldrig funnits en majoritet bland medborgarna för att tillåta vinstutdelning i skattefinansierad vård, skola och omsorg. Två tredjedelar av befolkningen tycker att det är ett bra förslag att inte tillåta vinstutdelning i skattefinansierad vård, skola och omsorg och andelen har ökat sedan 2019.⁴ Knappt en femtedel tycker att det är ett dåligt förslag att förbjuda vinstutdelning. Lobbyism för vinstdrivande aktörer i välfärden har dock ökat markant, vilket skulle kunna förklara den stora diskrepansen mellan majoriteten av riksdagspartiernas positiva inställning till vinster i välfärden och medborgarnas motstånd till desamma.

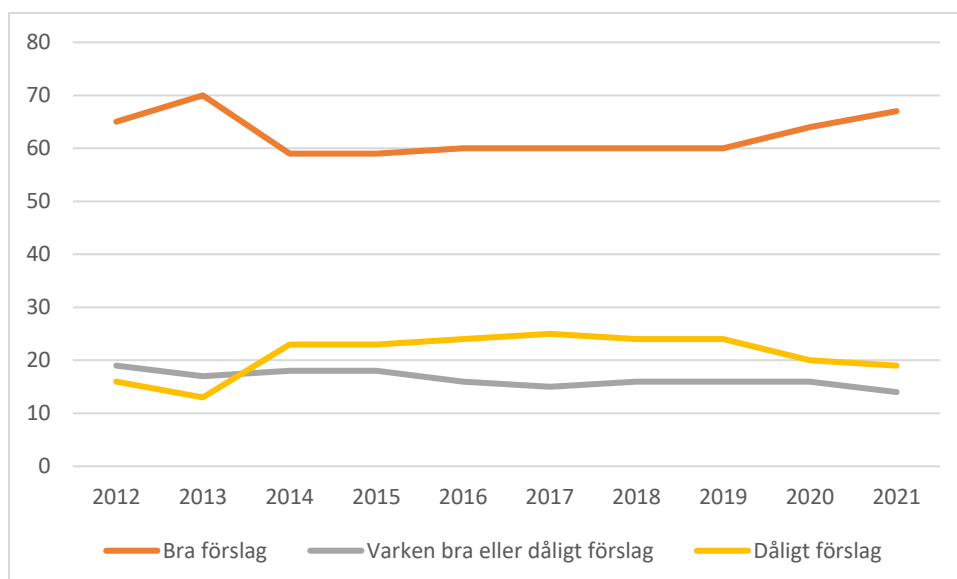
Figur 3.3 Vinstutdelning ska inte tillåtas i skattefinansierad vård skola omsorg, procent

¹ Kommunal (2021), Så mycket bättre? – En jämförelse av anställningsvillkor och löner i privat och kommunalt driven äldreomsorg.

² Ibid.

³ SCB (2021), Finansiärer och utförare inom vård, skola och omsorg 2019.

⁴ Källa: SOM-institutet (LO:s välfärdsrapport)

Källa: Källa: SOM-institutet vid Göteborgs universitet (Den nationella SOM-undersökningen 1986–2021, Svenska trender 1986–2021). Frågeformulering: ”Vilken är din åsikt om följande förslag? - Vinstutdelning ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg”. Svarsalternativen är ”mycket bra förslag”; ”ganska bra förslag”; ”varken bra eller dåligt förslag”; ”ganska dåligt förslag” samt ”mycket dåligt förslag”. ”Bra förslag” avser dem som svarat ”ganska” eller ”mycket bra förslag”. ”Dåligt förslag” avser dem som svarat ”ganska” eller ”mycket dåligt förslag”.

Vinstuttagen från välfärdsföretagen är svåra att reglera. Flera tar inte ut överskottet i verksamheten i vinst samma år, utan investerar i nya verksamheter eller uppköp av andra företag. Överskottet används då för att expandera och därmed höja värdet på företaget, som sedan kan säljas med stor vinst. Andra exempel på värdeöverföringar är via lån, räntor och avskrivningar inom samma koncern. Välfärdsföretaget kan också hyra lokaler av ett bolag inom samma koncern och betala en hyra som överstiger den marknadsmässiga. Det finns också möjlighet att köpa tjänster från andra bolag i samma koncern med en högre ersättning än om anbud tagits in.

LO har tagit fram ett förslag som innebär att aktiebolag som utför skattefinansierad välfärd som huvudregel ska vara samhällsbolag, dvs. en bolagsform med särskilda begränsningar av vinst och värdeöverföringar.⁵ Vänsterpartiet har ställt sig bakom det förslag om vinstbegränsning som 2016 presenterades i utredningen ”Ordning och reda i välfärden” och som lades fram som proposition till riksdagen 2018.⁶ Detta förslag röstades dock ned.

Förslagen i utredningen är:

- Att högsta tillåtna rörelseresultat i välfärdssektorn ska motsvara statslåneräntan med ett tillägg på en procentandel⁷ av det operativa kapitalet samt att det införs ett förbud mot värdeöverföringar, som exempelvis icke marknadsmässiga löner och hyror.
- Att det införs ett krav på tillstånd, beviljat av Statens skolinspektion samt Inspektionen för vård- och omsorg (IVO), för den juridiska person som vill driva välfärdsverksamhet som finansieras av offentliga medel.

⁵ LO:s förslag innebär att aktiebolag som utför skattefinansierad välfärd som huvudregel ska vara samhällsbolag, dvs. en bolagsform med särskilda begränsningar av vinst och värdeöverföringar. (LO (2013) *Åtgärder för att begränsa vinst i välfärden*).

⁶ SOU 2016:78 *Ordning och reda i välfärden*.

⁷ Utredningen föreslog 7 procent.

En välfärd utan vinstintresse är en fråga som Vänsterpartiet kommer fortsätta att prioritera under kommande mandatperiod. Vi bedömer att det redan idag finns tillräckligt med underlag för att fråga ska kunna utredas skyndsamt och ett vinstförbud ska kunna träda i kraft de närmaste åren.

Vänsterpartiets förslag:

- Ett förbud mot vinster i välfärden ska utredas skyndsamt. Tillsätt en offentlig utredning direkt efter valet som ska vara klar 2023. Beslut 2024 och fullt genomfört 2026.